

ΣΠ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ—ΣΤΡΑΤΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΗΡΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ

(Σελ. 447—470)

ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΗΡΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ

Τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ κατ' ἐξουχὴν δικαίωμα τῆς κυριαρχίας τῆς κρατῶν, τοῦ ὁποίου ἡ ἀσκήσις ἦτο νόμιμος καὶ ἀπεριόριστος, ἀνεγνωρίζετο δὲ ὡς τὸ κατ' ἐξουχὴν προνόμιον τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑπῆρχε σύμπτωσις ἐνόητος τῶν διεθνῶν κανόνων καὶ τῶν συνταγματικῶν διατάξεων¹.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο ὑπέστη οὐσιώδη ἐξέλιξιν τόσον εἰς τὸ Διεθνὲς δίκαιον ὅσον καὶ εἰς τὸ Συνταγματικὸν δίκαιον. Διεθνῶς μὲν ἡ χρῆσις αὐτοῦ περιορίσθη ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ διμερῶν ἢ πολυμερῶν συνθηκῶν, ἰδίως δὲ διὰ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. καὶ τοῦ Χάρτου τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, ἀμφισβητουμένης ἤδη σήμερον τῆς νομιμότητος αὐτοῦ². Συνταγματικῶς δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου ὑπέστη διπλοῦν περιορισμόν. Ἀφ' ἐνὸς μὲν περιορίσθη ἀμέσως διὰ τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου καὶ ἐμμέσως διὰ τῆς ὑπαγωγῆς ὁλοκλήρου τῆς συνταγματικῆς τάξεως ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς διεθνούς νομιμότητος ἢ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν, ὡς ἀπαραίτητου προϋποθέσεως νομίμου κηρύξεως τοῦ πολέμου. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀσκήσις τοῦ δικαιώματος τούτου περιτλήθη εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ἐφ' ὅσον ὁ πόλεμος ἔπαυσε νὰ εἶναι ὑπόθεσις ἀφορῶσα τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἐξειλίχθη εἰς ὑπόθεσιν ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους καὶ συνεπῶς ἀρμόδιον ὄργανον διὰ τὴν ἀσκήσιν αὐτοῦ δεόν νὰ εἶναι τὸ πολιτειακὸν ἐκεῖνο ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύει τὴν βούλησιν τοῦ ἔθνους, ἥτοι ἡ Ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεΐα.

Αἱ ἀνωτέρω κατευθύνσεις ἐξεδηλώθησαν τὸ πρῶτον καὶ διευτυπώθησαν εἰς κανόνας δικαίου εἰς Γαλλίαν κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον, ὡς ἐξῆς : α) ἀνάγκη εἰδικῆς πράξεως περὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου, β) ὑπεροχὴ τῶν νομοθετικῶν σωματίων ὡς πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τούτου καὶ γ) συνταγματικὴ διάταξις περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου.

(1) Ἡ ἔννοια τῆς κυριάρχιας περιελάμβανε τὸ δικαίωμα προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, τὸ ὅποιον ἐξ ἀπόψεως διεθνοῦς δικαίου ἐθαλορεῖτο ὡς νόμιμον μέσον ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν καὶ ὡς θεμιτὸς τρόπος ἐπιβολῆς τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων ἢ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων, ἐξ ἀπόψεως δὲ ἐσωτερικοῦ δικαίου παρῆγεν εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ κράτους τὸ ἀνεξέλεγκτον καὶ διακριτικὸν δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου.

(2) Σ. Καλογεροπούλου—Στράτη, Jus ad Bellum, τὸ δικαίωμα προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, 1950. Τοῦ ἰδίου, Le Pacte Général de Renonciation à la guerre (1931).

‘Ο κανὼν τῆς δι’ εἰδικῆς πράξεως κηρύξεως τοῦ πολέμου, διατυπωθεὶς τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ, μετεπὴδῆσεν ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὸ Διεθνὲς δίκαιον ³.

Κατὰ τὴν πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐποχῇ, ἡ συνταύτισις τῆς νομικῆς προσωπικότητος τῆς Πολιτείας μὲ τὸ φυσικὸν πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος, λογικὴ συνέπεια τῆς ἐννοίας τῆς μοναρχίας, ὡς καὶ ἡ αὐστηρὰ προσήλωσις τῶν κρατῶν εἰς τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐθεμελιῶντο ἅπασαι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς Πολιτείας τόσον πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ὥσον καὶ τὸ ἐσωτερικόν, οὐδόλως ἐδικαιολόγουν τὴν ὑπαρξίν εἰδικῆς πράξεως περὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου. Τοιοῦτος θεσμός, ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς μοναρχίας, θὰ ἐστερεῖτο πάσης νομικῆς ἀξίας καὶ λογικῆς ⁴.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον προσελάμβανε θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ἡ δὲ πρᾶξις τῆς κηρύξεως περιεβάλλετο μὲ τελετουργικοὺς τύπους ⁵. Εἰδικῶς κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν τὸ Jus Fetiale ἐρρύθμιζε τὸν τρόπον καὶ τὴν διαδικασίαν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ὥστε ὅλοι οἱ πόλεμοι νὰ ἐμφανίζονται ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἐκδηλώσεως θεμιτοὶ καὶ δίκαιοι. Τὸ ζήτημα τῆς οὐσίας ἐπὶ τοῦ δικαίου ἢ μὴ τοῦ πολέμου οὐδόλως ἀπησχόλει τοὺς ‘Ρωμαίους.

Διὰ τῶν κανόνων τούτων ἡ Ρώμη ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐξυπρέτησιν τῶν ἰδίων ἀντὶ τῆς συμφερόντων καὶ εἰς τὴν δικαιολόγησιν ὅλων τῶν πράξεων τῆς ἐξουσίας διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν θεῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ’ μ.Χ. αἰῶνος, ἐπὶ αὐτοκρατορίας, ἡ διαδικασία τῶν Fetiales, εἶχεν ἤδη λησμονηθῆ ⁶.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ‘Εκκλησίας, ἡ θεωρία τῶν θεολόγων περὶ justum bellum ἀνεγνώρισεν ὡς κανόνα τὴν δι’ εἰδικῆς πολιτικῆς πράξεως κήρυξιν τοῦ πολέμου, διὰ νὰ περιπέσῃ οὗτος εἰς ἀχρηστίαν μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν «κυριάρχων» πολιτειῶν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ⁷.

Ἐκτοτε οἱ πόλεμοι ἐγίνοντο κατὰ κανόνα ἔνευ εἰδικῆς πράξεως κηρύξεως, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ὀφειλομένων εἰς λόγους γοήτρου ἢ πολι-

(3). Mirkine Guétzevitch, L'influence de la revolution française sur le developpement du D. International, R.C.A.D.I.H. t. 22 σελ. 308.

(4) S. Calogeropoulos—Stratis, La souveraineté des États et les limitations au droit de guerre, R.H.D.I., 1949 σελ. 153.

(5) Maspero, La Chine Antique σελ. 299. Glotz, Le Droit des Gens dans l'antiquité grecque. Κουγέα, ‘Η ἰδέα τῆς Κ.τ.Ε. πρὸς τοὺς Ἕλλησι (1928). G. Bou-thout, La philosophie de la Guerre chez Maimonide, Evidences, No 6 1949.

(6) Fusinato, La guerre chez les Romains, R.D.I. et L. C. XVII (1885) σελ. 288. H. Wehberg, La guerre hors la loi, R.C.A.D.I.H. 1928-24 σελ. 152. Le Fur, Juste guerre et juste paix (1920).

(7) A. Vanderpol, La doctrine scolastique du droit de guerre (1919). Goyau, L’Église Catholique et le Droit des Gens, R.d.C.A.D.I.H. 1925-6. Regout, La doctrine de la guerre juste de St Augustin à nos jours (1935). J. Salvioli, Le concept de la guerre juste (1918). M. Solanges, La Théorie de la guerre juste (1946).

τικῆς σκοπιμότητος. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις προσεπάθησε τὸ πρῶτον νὰ θεμελιώσῃ διεθνῶς ἐθιμικὸν κανόνα περὶ εἰδικῆς πολιτειακῆς πράξεως εἰς περίπτωσηί προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, χωρὶς τοῦτο νὰ ἐπιτευχθῇ ἱκανοποιητικῶς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Μόνον ἡ 3η Σύμβασις τῆς Χάγης τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1907, υἱοθέτησε τὴν ἀρχὴν ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἔναρξις τῶν ἐχθροπραξιῶν εἰμὴ μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἢ τὴν ἀποστολὴν τελεσιγράφου, τὸ ὁποῖον νὰ περιέχῃ δῆλωσιν περὶ προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον μετὰ τὴν τυχόν ἀπόρριψιν αὐτοῦ⁸.

Παρὰ τὴν ὑπαρξίν συμβατικοῦ κανόνος, ἡ ἀνωτέρω ἀρχὴ πλειστάκις ἐν τῇ πράξει παρεβιάσθη, ἥδη δὲ συζητεῖται ἡ νομιμότης αὐτῆς ἐφόσον ἡ ἐν ἰσχύϊ σήμερον διεθνὴς ἐννομος τάξις ἀπαγορεύει τὴν θεμιτὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ χρῆσις τῆς βίας ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ Ο.Η.Ε. νομιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν μορφήν, εἴτε τῆς συλλογικῆς λήψεως μέτρων καταντασιασμοῦ πρὸς προάσπισιν τῆς νομιμότητος, εἴτε τῆς προσκαίρου προσφυγῆς εἰς τὸ δικαίωμα τῆς νομίμου ἀμύνης, εἴτε ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς συλλογικῆς ἀμύνης. Συνεπῶς ἡ ἀρχὴ τῆς κηρύξεως δι' εἰδικῆς πράξεως τοῦ πολέμου ὑπὸ πολιτείας τινὸς ὡς μέσου ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν ἢ ἐπιβολῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς εὐρίσκεται σήμερον εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ νομικὸν καθεστῶς τῆς διεθνοῦς κοινωνίας.

Ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ σήμερον συμβατικοῦ κανόνος ὑποχρεοῦντος τὰς πολιτείας εἰς τὴν δι' εἰδικῆς πράξεως κήρυξιν τοῦ πολέμου καὶ εἰς τὴν κοινοποίησιν αὐτῆς εἰς τοὺς τρίτους καὶ ἀσχέτως τῆς νομιμότητος τοῦ θεσμοῦ τοῦ πολέμου εἰς τὰς διακρατικὰς σχέσεις, ἐκάστη πολιτεία εἰς τὰς συνταγματικὰς αὐτῆς διατάξεις περιλαμβάνει κανόνας, οἱ ὅποιοι καθορίζουν τὸ ἀρμόδιον ὄργανον διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, τὴν ἀκολουθητέαν διαδικασίαν, καθῶς καὶ τοὺς συνταγματικούς περιορισμούς, ὡς πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τούτου. Ἡ ἔρευνα τῶν κανόνων τούτων ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς παρούσης μελέτης.

(8) Fauchille, Droit International Public, T.II (1921) σελ. 34. Σπυρόπουλος, Δημόσιον Διεθνὲς Δίκαιον (1940) σελ. 372. Εὐσταθιάδης, Σύστημα Διεθνoῦς Δικαίου, Α' (1942) σελ. 77. Σεργεράδης, Μ. Διεθνoῦς Δίκαιον, Β' (1929) σελ. 240.

ΑΡΜΟΔΙΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΗΡΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ σύγχρονος συνταγματικὴ πρακτικὴ παρουσιάζει τέσσαρα συστήματα, ὡς πρὸς τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν διαδικασίαν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου :

α) ἀποκλειστικὴ ἀρμοδιότης τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους, β) μικτὴ ἀρμοδιότης τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους μετὰ συγκαταθέσεως ἢ ἐξουσιοδοτήσεως τῶν νομοθετικῶν σωμάτων καὶ γ) ἀρμοδιότης τῶν νομοθετικῶν σωμάτων καὶ δ) συνταγματικὴ διαδικασία ἢ εἰδικὴ πλειοψηφία τῶν νομοθετικῶν σωμάτων.

1. Ἀρμοδιότης τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους.—Τὸ σύστημα τοῦτο ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς μοναρχικῆς παραδόσεως καὶ θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὰ προβλήματα τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου ἀνήκουν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κυβερνητικῶν πράξεων, ὁ δὲ διεθνὴς παραστάτης εἶναι τὸ μόνον ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκπροσωπεῖται ἡ Πολιτεία εἰς τὰς μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεις αὐτῆς. Ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους, ἀπόλυτος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς μοναρχίας, ἐμφανίζεται ἤδη ἐν τῇ πράξει ἡλλοιωμένη ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἰδίᾳ δὲ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Τὸ δικαίωμα τῆς πλειοψηφίας νὰ κατέχῃ τὴν κυβέρνησιν καὶ ἡ εὐθύνη τῶν μελῶν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν Βουλῶν, καθὼς καὶ ἡ ἀδυναμία παραμονῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἄνευ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν Βουλῶν, ἔσχον ὡς συνέπειαν τὸν κατ' οὐσίαν περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου⁹.

α) Ἐκ τῶν κρατῶν, τῶν ὁποίων οἱ λαοὶ ἐγνώρισαν τὴν λειτουργίαν τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, μόνον ἡ Ἰσπανία παραδέχεται τὸ σύστημα τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους. Ὁ θεμελιώδης Νόμος τῆς 26 Ἰουλίου 1947 «περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους» εἰς τὸ ἀρθρ. 5 ἐδ. 2 ὀρίζει ὅτι ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ κράτους «κηρύσσει τὸν πόλεμον καὶ συνάπτει εἰρήνην κατόπιν γνώμης τοῦ Συμβουλίου τοῦ Βασιλείου». Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ Συμβούλιον τοῦτο τοῦ Στέμματος ἔχει καθαρῶς γνωμοδοτικὴν ἀρμοδιότητα, εἶναι διάφορον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ ξένον πρὸς τὰ Cortés.

β) Ἡ Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ στερεῖται γραπτοῦ συντάγματος, ἀλλὰ τὸ ἐθιμικὸν αὐτῆς δίκαιον ἀναγνωρίζει εἰς τὸ Βασιλέα τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου. Τὸ δικαίωμα ὅμως τοῦτο τύποις ἀναγνωρίζεται σήμερον εἰς τὸν Βασιλέα. Διότι κατ' οὐσίαν ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ὁ ὁποῖος

(9) Duguit, Droit Constitutionnel t. IV σελ. 802. Esmein, Droit Constitutionnel t. II σελ. 211 (1928). Vedel, Manuel de Droit Constitutionnel (1949 σελ. 529) La Ferrière, Droit Constitutionnel, σελ. 1050 (1947).

δέον ἀπαραιτήτως ν' ἀπολαύη τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς. Ἐξ ἄλλου μετὰ τὴν κήρυξιν ἡ Βουλὴ καλεῖται διὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν ἀναγκαίων πολεμικῶν πιστώσεων διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου.

Τόσον κατὰ τὸν πρῶτον ὅσον καὶ κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ἡ Κυβέρνησις τοῦ Λονδίνου ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ἀφοῦ εἶχεν ἤδη κηρύξει τὸν πόλεμον.

Συνεπῶς ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος καὶ ἡ δεσποζούσα θέσις ἐν Ἀγγλίᾳ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ὅστις συγχρόνως εἶναι καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς πλειοψηφίας, ἐφ' ὅσον ἐπὶ πλέον ἐπικρατεῖ καὶ τὸ σύστημα τῶν δύο κομμάτων, μετετόπισαν τὴν ἄσκησιν τοῦ προνομίου τούτου τοῦ Στέμματος ἀπὸ τὸν Βασιλέα εἰς τὸν Πρωθυπουργόν, ὁ ὁποῖος ἐκπροσωπεῖ ἐκάστοτε τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ¹⁰.

γ) Παρόμοιον σύστημα ἰσχύει καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τὸ ἄρθρ. 32 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ Συντάγματος τῆς 1 Ἰανουαρίου 1952, ὀρίζει ὅτι «ὁ Βασιλεὺς εἶναι ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ Κράτους, ἄρχει τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, κηρύσσει πόλεμον...». Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀσκεῖται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος¹¹.

Τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἀκολουθοῦν τὸ Βελγικὸν Σύνταγμα τῆς 7 Φεβρουαρίου 1831 (ἄρθρ. 68), τὸ Σύνταγμα τῆς Νορβηγίας τῆς 17 Μαΐου 1814/18 Νοεμβρίου 1905 (ἄρθρ. 26), τὸ Σύνταγμα τῆς Σουηδίας τῆς 6 Ἰουνίου 1809/1840/1866 (ἄρθρ. 13), τὸ ὁποῖον ρητῶς ἀναφέρει ὅτι ὁ Βασιλεὺς κηρύσσει τὸν πόλεμον «μετὰ γνώμην τοῦ Συμβουλίου τοῦ κράτους» δηλ. τῆς Κυβερνήσεως¹².

2. Ἀρμοδιότης μικτή.—Ἀρμοδιότης τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους κατὸ πιν συγκαταθέσεως ἢ ἐξουσιοδοτήσεως τῶν νομοθετικῶν σωμάτων.

Ἡ πάλῃ μεταξ' ἡ τῆς ἐκτελεστικῆς λειτουργίας καὶ τῆς νομοθετικῆς, ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ὠδήγησεν εἰς συμβιβασμόν, δηλ. εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀρμοδιότητος ἀμφοτέρων τῶν θεμελιωδῶν πολιτικῶν ὁργάνων, διὰ τὴν σπουδαιοτάτην πρᾶξιν τοῦ πολέμου.

(10) Ὁμοίως ἐν Γαλλίᾳ, αἱ Chartes 1814 καὶ 1830 (ἄρ. 14 καὶ 13), τὸ Σύνταγμα τοῦ 1862 (ἄρ. 6) καὶ τοῦ 1870 (ἄρ. 14) τῆς Αὐτοκρατορίας. Σύνταγμα Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας 16 Αὐγούστου 1871, διὰ τὸ κηρύξει ὁ αὐτοκράτωρ τὸν πόλεμον, «εἶναι ἀναγκαία ἢ συγκατάθεσις τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, πλὴν τῆς περιπτώσεως ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ ἐδάφους ἢ τῶν ἀκτῶν τῆς ὁμοσπονδίας».

(11) Σαρίπολος. Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον, Β' σελ. 338. Μαρκεζίνης, Ὁ βασιλεὺς ὡς διεθνὴς παρυστάτης, εἰς Σύμμικτα Στρέϊτ (1939) σελ. 591.

(12) Τὸ σύστημα τοῦτο ἠκολούθησαν τὰ περισσότερα κράτη, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνότητων κατὰ τὸ διάστημα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος καὶ ἰδιαιτέρως τὰ βαλκανικά, ὡς ἡ Σερβία, Βουλγαρία, Ρουμανία.

Οὕτω τὸ σύστημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐξ ἄλλου συνεβιβάζετο περισσότερον πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐπεκράτησεν εἰς πλεῖστα συντάγματα τῆς μετὰ τῶν δύο πολέμων περιόδου, τόσον ἐν Εὐρώπῃ ὥσον καὶ ἐν Ἀμερικῇ.

Ἡ ἰδέα τῆς συνεργασίας τῶν δύο «ἐξουσιῶν» ἀνευρίσκεται τὸ πρῶτον εἰς τὰ γαλλικὰ συντάγματα τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου¹³ καὶ ἐφηρμόσθη τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ὑπὸ τοῦ συνταγματικοῦ καθεστῶτος τῆς Γ' Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Οὕτω, ὁ Συνταγματικὸς Νόμος τῆς 16 Ἰουλίου 1875 (Ἀρθρ. 9) ὥριζεν ὅτι «ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δὲν δύναται νὰ κηρύξῃ πόλεμον ἄνευ τῆς προηγουμένης συγκαταθέσεως τῶν δύο Βουλῶν». Ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἀλλ' ἡ συγκατάθεσις τόσον τῆς Βουλῆς, ὥσον καὶ τῆς Γερουσίας ἦτο ἀναγκαία. Ἦτο τὸ πρῶτον Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἔθετε κατ' οὐσίαν εἰς τὴν ἰδίαν μοῖραν τὸ ἐκτελεστικὸν μὲ τὸ νομοθετικόν¹⁴.

Τὸ μικτὸν σύστημα ἀποδέχονται σήμερον ἡ Ὁλλανδία (Ἀρθρ. 57 Σύνταγμα 30 Νοεμβρίου 1887/10 Νοεμβρίου 1922/1948, προηγουμένη συγκατάθεσις τῶν Βουλῶν), ἡ Πορτογαλία (Ἀρθρ. 91 παρ. 16 Σύνταγμα 11 Ἀπριλίου 1933 ἐξουσιοδότησις πρὸς πόλεμον), ἡ Δανία (Ἀρθρ. 18 Σύνταγμα 5 Ἰουνίου 1915/1920), ἡ Φινλανδία (Ἀρθρ. 33 Σύνταγμα 17 Ἰουλίου 1919), τὸ Ἰράκ (Ἀρθρ. 26 παρ. 9 Σύνταγμα 1924/1943). Ἐπίσης διάφοροι δημοκραταὶ τῆς Ν. Ἀμερικῆς, ἡ Ἀργεντινὴ (Ἀρθρ. 67 καὶ 86), ἡ Κολομβία (Ἀρθρ. 98) συγκατάθεσις τῆς Γερουσίας, ἡ Οὐραγουάη (Ἀρθρ. 79), ἡ Δημοκρατία Ἀγίου Δομίνικου (Ἀρθρ. 102)¹⁵.

3. Ἀρμοδιότης τῶν νομοθετικῶν σωμάτων.— Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, διότι δι' αὐτῶν ἐκφράζεται ἡ βούλησις τοῦ συνόλου, ἡ ὁποία ἀνήκει ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ λαοῦ. Ἐξ ἄλλου κατὰ τὰ δημοκρατικὰ συντάγματα ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸ ἔθνος καὶ μόνον οἱ νόμιμοι αὐτοῦ ἀντιπρόσωποι ἔχουν τὸ δικαίωμα ν' ἀσκήσουν τὸ κατ' ἐξοχὴν προνόμιον τῆς κυριαρχίας, τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου,

(13) Γαλλικὸν Σύνταγμα 1791, (πρωτοβουλία τοῦ βασιλέως καὶ σύμφωνα γνώμη τῆς Βουλῆς). Σύνταγμα III ἔτους (Ἀρ. 326, συνεργασίαι νομοθετικοῦ σώματος καὶ διευθυντηρίου).

(14) Ὁμοίως τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα τῆς Δημοκρατίας τοῦ 1927 (Ἀρ. 80) ὥρισεν ὅτι «ὁ Πρόεδρος κηρύσσει τὸν πόλεμον μετὰ προηγουμένην ἐγκρίσιν τῶν Βουλῶν συνεργουμένων εἰς κοινὴν συνεδρίαν. Ἐὰν ἡ Βουλὴ ἔχῃ διαλυθῇ ἢ ἔχῃ λήξει ἡ περίοδος αὐτῆς συγκαλεῖται ἐιδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον». Ἐπίσης τὸ Πολωνικὸν Σύνταγμα πρὸ τοῦ Β' πολέμου (Ἀρθ. 50).

(15) Mirkine Guetzevitch, Droit International et Droit Constitutionnel, R.C.A.D.I.H. (1932). Boissier, Union Interparlementaire, Contrôle de la Politique Etrangère (1926).

τοῦ ὁποίου τὰ ἀποτελέσματα βαρύνουν καὶ ἐνδιαφέρουν τὸν λαόν, ὡς σύνολον καθὼς καὶ τοὺς πολίτας.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1793¹⁶ καὶ ἐπικρατεῖ εἰς τὰ συντάγματα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἑλβετικῆς Ὁμοσπονδίας.

α) Εἰς τὸ ἄρθρ. I παρ. 8 τὸ ἀμερικανικὸν σύνταγμα ὀρίζει : «Τὸ Κογκρέσσον ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου». Οὕτω τὰ κηρύγματα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως γίνονται κτῆμα τῆς πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ δημοκρατίας, ἐνῷ ὑποχωροῦν εἰς τὴν γενέτειράν των, διὰ νὰ ἐπανεμφανισθοῦν μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς αἰῶνος καὶ πλέον.

Ἐπίσης τὸ Ἑλβετικὸν Σύνταγμα τοῦ 1848/1874 κηρύσσει (Ἄρθρ. 85 παρ. 6) τὴν ὁμοσπονδιακὴν συνέλευσιν ὡς ἀρμόδιον ὄργανον καὶ συγχρόνως προσθέτει ὅτι μόνον ἡ Ὁμοσπονδία ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου (Ἄρθρ. 8).

Τὴν ἰδίαν ἀρχὴν παραδέχονται τὰ Συντάγματα τῆς Βραζιλίας (Ἄρθρ. 34 παρ. 11), τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας (20 Ἀπριλίου 1924 Ἄρθρ. 24), τῆς Ἰρλανδίας (1 Ἰουλίου 1937 Ἄρθρ. 28)¹⁷. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν δέον νὰ περιληφθοῦν καὶ τὰ συντάγματα, τὰ ὅποια προβλέπουν εἰδικὴν διαδικασίαν συνταγματικοῦ χαρακτῆρος διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, ὡς ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Τσεχοσλοβακία.

β) Μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία, υἱοθέτησαν τὸ σύστημα τῆς ἀρμοδιότητος τῶν νομοθετικῶν σωμάτων διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Δ' Γαλλικῆς Δημοκρατίας εἰς τὸ ἄρθρ. 7 ὀρίζει : «ὁ πόλεμος δὲν δύναται νὰ κηρυχθῇ ἄνευ ψήφου τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ προηγουμένης γνώμης τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας»¹⁸.

Συνεπῶς ὁ πόλεμος, ἂν καὶ πρᾶξις κυβερνητικὴ, λόγῳ τῆς σημασίας καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς περιέρχεται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν νομοθετικῶν σωμάτων καὶ ἰδιαίτερος τοῦ ἀποφασιστικοῦ ὀργάνου τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἀπαιτεῖται ἀπλῆ ἐξουσιοδότησις, ἔγκρισις ἢ γνώμη, ἀλλὰ

(16) Ἄρ. 54 τοῦ 1793 ὀρίζει τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου διὰ νόμον, ὁμοίως τὸ Ἄρθρ. 50 τοῦ VIII ἔτους. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1848 (Ἄρθρ. 54) ἀπαιτεῖ ρητὴν συγκατάθεσιν τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

(17) Τὸ Γερμανικὸν Σύνταγμα τῆς Δημοκρατίας τῆς Βεϊμάρης ὠρίζει : «ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου γίνεται διὰ νόμου τοῦ Reich» (Ἄρ. 45 παρ. 2). Ἐπίσης καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰσπανικῆς Δημοκρατίας τοῦ 1931 (Ἄρ. 77).

(18) Σ. Καλογερόπουλος—Στράτης, Τὸ Διεθνὲς Δίκαιον καὶ τὸ νέον Γαλλικὸν Σύνταγμα (1948).

ψῆφος, ἐνῷ ἡ ἀπλῇ γνώμῃ τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας εἶναι ἐπαρκής. Ἐπίσης κατὰ τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰταλικῆς Δημοκρατίας τῆς 1 Ἰανουαρίου 1948 «Αἱ βουλαι ἀποφασίζουν τὴν κατάστασιν τοῦ πολέμου καὶ χορηγοῦν εἰς τὴν κυβέρνησιν τὰς ἀναγκαίας ἐξουσίας» (Ἀρ. 78). Ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ἄρθρου τούτου προκύπτει ὅτι ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποφάσεως καὶ τῶν δύο Βουλῶν, ἐφόσον ἀμφότεραι ἔχουν λαϊκὴν προέλευσιν καὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ¹⁹. Συνεπῶς εἰς τὴν ἰταλικὴν δημοκρατίαν ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου παρουσιάζεται ἐτι δυσχερεστέρα ἀπὸ τὴν συνταγματικὴν τάξιν τὴν κρατοῦσαν εἰς Γαλλίαν.

4. Συνταγματικὴ ἀρμοδιότης ἢ ἐπηρεαζομένη πλειοψηφία.—

Τὸ σύστημα τοῦτο ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν προέκτασιν τοῦ προηγουμένου. Ὡρισμένα συντάγματα διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἀπαιτοῦν ὄχι μόνον τὴν ἀποφασιστικὴν ἐπέμβασιν τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ἀλλ' ἐπὶ πλέον τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνταγματικῆς διαδικασίας περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος ἢ τὴν λῆψιν τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων δι' ἐπηρεαζομένης τῆς συνήθους πλειοψηφίας.

α) Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλβετικῆς Ὁμοσπονδίας τῆς 29 Μαΐου 1874 εἰς τὸ ἄρθρ. 85 καθορίζει τὰς ἀρμοδιότητας τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Συνελεύσεως, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀναφέρονται ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου (παρ. 6) καὶ ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος (παρ. 14).

Τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἠκολούθησεν ἡ Αὐστριακὴ Δημοκρατία τόσον εἰς τὸ Σύνταγμα τῆς 1 Ὀκτωβρίου 1920 (Ἀρ. 33), ὥσον καὶ εἰς τὸ ἰσχύον σύνταγμα τῆς 7 Δεκεμβρίου 1929, τοῦ ὁποίου τὸ ἄρθρ. 38 ὀρίζει ὅτι τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον καὶ τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Συμβούλιον συνέρχονται εἰς κοινὴν συνεδρίαν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα Ὁμοσπονδιακῆς Συνελεύσεως διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου καὶ «διὰ ν' ἀποφανθοῦν ἐπὶ τῆς κηρύξεως πολέμου».

β) Ἡ Δημοκρατία τῆς Τσεχοσλοβακίας ἀναθέτει τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου εἰς τὸ ἀποφασιστικὸν καὶ κυρίαρχον ὄργανον τῆς Πολιτείας, τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1920 (Ἀρ. 64) καὶ τὸ νέον Σύνταγμα τῆς 9 Μαΐου 1948 ἀπαιτοῦν εἰδικὴν πλειοψηφίαν. Οὕτω τὸ ἄρθρ. 54 παρ. 2 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος ἀναφέρει ὅτι «οὐδεμία ἀπόφασις ἀναθεωροῦσα τὸ Σύνταγμα, ἢ ἐγκρίνουσα συνταγματικὸν νόμον ἢ κηρύσσουσα πόλεμον δὲν εἶναι ἐγκυρὸς εἰμὴ μόνον ἐὰν ψηφισθῇ ὑπὸ τῶν τριῶν πέμπτων (3/5) τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν».

Δέον νὰ σημειωθῇ α) ὅτι τὸ Τσεχοσλοβακικὸν Σύνταγμα καθιεροῦ, πλὴν τῆς

(19) Η. Κυριακοπούλου, Δύο νέα Συντάγματα, Γαλλικὸν καὶ Ἰταλικὸν (1950). Ὁμοίως Σύνταγμα Ἰσπανικῆς Δημοκρατίας, Ἀρθ. 78: «Αἱ Βουλαι ἀποφασίζουν τὴν κατάστασιν τοῦ πολέμου καὶ χορηγοῦν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὰς ἀναγκαίας ἐξουσίας».

συνταγματικῆς διαδικασίας περὶ ἀναθεωρήσεως, καὶ εἰδικὴν πλειοψηφίαν διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου καὶ ὅτι ὁ ἴδιος κανὼν περιέχεται εἰς ἀμφοτέρω τὰ συντάγματα τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ β) ὅτι ἡ χώρα αὕτη διασπᾷ τὴν ἐνότητα, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν αἱ λαϊκαὶ δημοκρατίαι εἰς τὰ συντάγματα αὐτῶν εἰς πλεῖστα σημεῖα καὶ εἰδικῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο τὸ ἄρθρ. 66 παρ. 4 ἐδ. δ' τοῦ ἰσχύοντος συντάγματος ρητῶς ἀναφέρει ὅτι τὸ προεδρεῖον τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα «νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον», ἀντιθέτως πρὸς τοὺς συνταγματικὰς διατάξεις τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν.

5. Αἱ συνταγματικαὶ διατάξεις τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν. ²⁰— Ἰδιαιτέρα μνεῖα δέον νὰ γίνῃ διὰ τὰ συντάγματα τῶν ἀνατολικῶν δημοκρατιῶν, διότι ἡ ὅλη φιλοσοφία αὐτῶν εὐρίσκεται εἰς ριζικὴν ἀντίθεσιν μὲ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα. Ἡ λαϊκὴ κυριαρχία περιορίζεται εἰς τοὺς ἐργαζομένους, ἐκφράζεται διὰ τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καὶ ἀσκεῖται κατ' οὐσίαν ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος ἐκάστης χώρας, τὸ ὅποιον παραμένει ὡς τὸ μόνον ἀναγνωριζόμενον, αἱ δὲ ἐκλογαὶ ἀποτελοῦν δημοψήφισμα. Τὴν διάκρισιν τῶν ἐξουσιῶν διεδέχθη ἡ σύγχυσις τῶν ἐξουσιῶν καὶ ἡ ἱεραρχία τῶν διαφορῶν κανόνων ἀνατρέπεται καὶ αἱ ἐγγυήσεις τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν ἀνατρέπονται ἢ ἀναστέλλονται δι' οἰουδήποτε νόμου ἢ ἀπλοῦ δικτάγματος.

Χαρακτηριστικὸν τέλος ὅλων τῶν ἀνωτέρω συνταγμάτων εἶναι ἡ παρατηρουμένη ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κειμένων καὶ τῆς πρακτικῆς αὐτῶν ἐφαρμογῆς, καθὼς καὶ διάσπασις τῆς δημοκρατικῆς παραδόσεως.

α) Τὸ σύνταγμα τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως ἀποτελεῖ τὸ πρότυπον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐψηφίσθησαν τὰ ὑπόλοιπα συντάγματα τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν.

Εἰδικῶς περὶ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου τὸ Σύνταγμα καθορίζει ὡς ἀρμόδιον ὄργανον τὴν συνέλευσιν τῶν Σοβιετ δι' ὅλα τὰ θέματα τὰ ἀφορῶντα τὸν πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην (Ἄρθρ. 14 ἐδ. 2) Ἡ ἀρμοδιότης αὕτη περιέρχεται κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ συνέλευσις δὲν συνεδριάζει εἰς τὸ Presidium αὐτῆς. Τοῦτο κέκτηται τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου εἰς περίπτωσιν ἐνόπλου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἐνώσεως, ὡς καὶ διὰ λόγους γενικωτέρας ἀμύνης ἢ συμμαχικῆς ὑποχρεώσεως (Ἄρ. 49 ἐδ. 10).

Συνεπῶς τὸ Presidium κατ' οὐσίαν ἀναγνωρίζεται εἰς ὅλα τὰ θεμελιώδη ζητήματα τῆς πολιτείας ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν κυρίαρχον καὶ ἀποφασιστικὸν ὄργανον τῆς Ἐνώσεως.

Τὴν ἰδίαν ἀρχὴν παραδέχονται καὶ τὰ Συντάγματα τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀλβανίας (15 Μαρτίου 1946 Ἄρθρ. 54), τῆς Βουλγαρίας (4 Δεκεμβρίου 1947 Ἄρ. 17 παρ. 9 καὶ ἄρθρ. 35 παρ. 10), τῆς Ρουμανίας (17 Ἀπριλίου

(20) Fabre, *Théorie des Démocraties populaires* (1950). Duverger, *Les régimes politiques* (1948). Vedel, *Les démocraties marxistes*, 1950-51 I. II.

1948 'Αρ. 39 παρ. 6 και Άρθρ. 44 παρ. 12), τὰ ὅποια ἀναγνωρίζουν τὴν ἀρμολιότητα τοῦ Presidium εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἀνάγκης, ἀμύνης ἢ συμβατικῆς δεσμεύσεως.

β) Τὸ Γιουγκοσλαβικὸν Σύνταγμα τῆς 31 'Ιανουαρίου 1946 παραδέχεται τοὺς ἰδίους ὡς ἀνωτέρω κανόνες καὶ καθορίζει ὡς ἀρμόδιον ὄργανον διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου τὴν 'Εθνικὴν Συνέλευσιν ('Αρθρ. 14 ἐδ. 5) καὶ τὸ Presidium ('Αρθρ. 74 ἐδ. 12) κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα

Παρά τὴν ταυτότητα βασικῶν τινῶν κανόνων μεταξὺ τῶν συνταγμάτων τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τῶν ἄλλων λαϊκῶν δημοκρατιῶν, οὐσιώδεις διαφοραὶ μεταξὺ αὐτῶν ὑφίστανται ὡς πρὸς τὸν πολιτικὸν βίον καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς δημοκρατίας. ὀφειλόμεναι εἰς τὰς διαφορετικὰς πολιτικὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐψηφίσθησαν τὰ συντάγματα ταῦτα καὶ ἐν τῇ πράξει ἐξεκλήχθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων ²¹.

Ἡδὴ τὸ Νέον Γιουγκοσλαβικὸν Σύνταγμα τῆς 12 'Ιανουαρίου 1953 ἀπομακρύνεται οὐσιωδῶς τῆς παραδόσεως τῶν συνταγμάτων τῶν λαϊκῶν δημοκρατικῶν καὶ ἀναθέτει εἰς τὸ κυριάρχον σῶμα, τὴν 'Ομοσπονδιακὴν Συνέλευσιν, τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης ('Αρ. 15 παρ. 8), συγχρόνως ὅμως εἰς περίπτωσιν, ἐνόπλου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς χώρας ἢ ἀνάγκης ἀμέσου ἐκτελέσεως ἀνειλημμένων διεθνῶν ὑποχρεώσεων, ἀναγνωρίζει εἰς τὸ 'Εκτελεστικὸν 'Ομοσπονδιακὸν Συμβούλιον τὸ δικαίωμα νὰ «κηρύσσει γενικὴν ἐπιστράτευσιν καὶ τὴν κατάστασιν πολέμου» ('Αρθρ. 79 παρ. 4).

γ) Ἀντιθέτως πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν, τὸ Σύνταγμα τῆς Οὐγγαρίας τῆς 18 Αὐγούστου 1949 ἀναγνωρίζει ὡς ἀρμόδιον ὄργανον διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου τὴν 'Εθνικὴν Συνέλευσιν ('Αρθρ. 10 παρ. 7), χωρὶς νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἀρμοδιότητα ταύτην εἰς τὸ Presidium.

Ἐπίσης τὸ Τσεχοσλοβακικὸν Σύνταγμα ὡς ἀνωτέρω διὰ ρητῆς διατάξεως ἀναφέρει ὅτι τὸ Presidium στερεῖται τοῦ δικαιώματος τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ('Αρ. 66 παρ. 4 ἐδ. 4).

Τέλος τὸ «μικρὸν προσωρινόν» Σύνταγμα τῆς Πολωνίας τῆς 19 'Ιανουαρίου 1947 ²² παραμένει πιστὸν εἰς τὴν δημοκρατικὴν παράδοσιν καὶ ὀρίζει ὅτι τὸ Συμβούλιον τοῦ Κράτους παραμένει τὸ ἀρμόδιον ὄργανον διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ('Αρθ. 16 ἐδ. 4), ὑπὸ τὴν αἴρεσιν ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη δεόν νὰ ἐγκριθῇ ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπὸ τῆς Διαιτήτος, ἄλλως εἰς περίπτωσιν μὴ ὑποβολῆς ἢ μὴ ἐγκρίσεως ἀκυροῦται ('Αρ. 19 παρ. 2). Τὸ σύστημα τοῦτο ἐμφανίζεται ἐκ τῶν κειμένων ὡς μικτόν, συνδυάζον τὰς ἀντιλήψεις τῶν δυτικῶν δημοκρατιῶν μὲ τὰς ἀρχὰς τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν.

(21) Kardeli, De la démocratie populaire en Yougoslavie (1949).

(22) Langrod, La situation constitutionnelle de la Pologne ἐν Bulletin de Législation Comparée No 3 (1947).

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΗΡΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον ὑφίσταται ὑπὸ τῆς συνταγματικῆς τάξεως ὀρισμένων Πολιτειῶν περιορισμούς τινας, οἵτινες τείνουν νὰ εὐθυγραμμίσουν τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τούτου τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου πρὸς τοὺς ἰσχύοντας κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Οἱ περιορισμοὶ οὗτοι εἰς τὰ διάφορα Συντάγματα προσλαμβάνουν τρεῖς μορφάς :

α) Ἀμέσως μὲν, ὡς ἀποκήρυξις τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου, β) ἐμμέσως δέ, διὰ τῆς ὑποχρεωτικῆς προσφυγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν, πρὸ πάσης κηρύξεως πολέμου καὶ γ) τέλος διὰ τῆς ὑπαγωγῆς ὀλοκλήρου τῆς συνταγματικῆς τάξεως ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς διεθνοῦς νομιμότητος.

1. Ἀποκήρυξις τοῦ πολέμου.—Ἡ ἰδέα τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἐπεκράτησε τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον καὶ διευτώθη εἰς κανόνα εἰς τὸ Σύνταγμα τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1791. διὰ νὰ ἐπαναληφθῇ εἰς τὸ προοίμιον τοῦ γαλλικοῦ Συντάγματος τῆς Β' Γαλλικῆς Δημοκρατίας τοῦ 1848²³. Διὰ τῆς διατυπώσεως τοῦ κανόνος τούτου, πολιτογραφεῖται εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον ἡ ἔννοια τοῦ *justum bellum*, τὴν ὁποίαν ἐπὶ αἰῶνας οἱ θεωρητικοὶ καὶ οἱ θεολόγοι προσεπάθησαν νὰ ἐπιβάλουν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν κρατῶν σχέσεις.

α) Τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου οὔτε ἡ Γαλλία ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ μεταξὺ τῶν συνταγματικῶν αὐτῆς διατάξεων, οὔτε τὰ ἄλλα κράτη νὰ υἱοθετήσουν, καὶ τοῦτο διότι ἡ ὑφισταμένη ἀναρχία εἰς τὰς μεταξὺ τῶν κρατῶν σχέσεις, ἡ ἔλλειψις πάσης ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας καὶ ἡ προσήλωσις εἰς τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἔσχον ὡς συνέπειαν τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς καὶ τρόπου ἐπιλύσεως τῶν διακρατικῶν διαφορῶν.

Ἐξαιρέσιν εἰς τὴν ἀνωτέραν τακτικὴν ἀπετέλεσαν κράτη τινὰ τῆς Ν. Ἀμε-

(23) Σύνταγμα 1791, τίτλος VI, περὶ τῶν σχέσεων τοῦ γαλλικοῦ Ἔθνους πρὸς τὰ ἕξ ἄλλα Ἔθνη: «Τὸ Γαλλικὸν Ἔθνος παραιτεῖται παντὸς πολέμου μὲ κατακτητικούς σκοπούς καὶ δηλοῖ ὅτι δὲν θὰ χρησιμοποίησιν ποτὲ τὰς δυνάμεις του κατὰ τῆς ἐλευθερίας οἰουδήποτε λαοῦ». Σύνταγμα 1848, Προοίμιον: «Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία δὲν θὰ προσφύγῃ εἰς πόλεμον μὲ κατακτητικούς σκοπούς καὶ δὲν θὰ χρησιμοποίησιν ποτὲ τὰς δυνάμεις της κατὰ τῆς ἐλευθερίας οἰουδήποτε λαοῦ». Ἡ διαφορὰ τῶν δύο κειμένων ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι τὸ μὲν πρῶτον διευτώθη εἰς εἰδικὸν ἄρθρον τοῦ Συντάγματος, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὸ προοίμιον.

ρικῆς. Εἰδικῶς ἡ Βραζιλία εἰς τὸ Σύνταγμα τῆς 24 Φεβρουαρίου 1891 ἀναφέρει: «ἡ χώρα εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν θὰ ἐμπλακῇ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς ἐπιθετικὸν πόλεμον, εἴτε μονομερῶς εἴτε ἐν συμμαχίᾳ μὲ ἄλλο Ἔθνος». Ἡ διάταξις αὕτη συμπληροῦται διὰ τῆς θεσπίσεως τῆς ἀρχῆς τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν πρὸ πάσης κηρύξεως πολέμου.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ διατύπωσις τοῦ Βραζιλιανοῦ Συντάγματος ἀποκλείει καὶ τὴν προσφυγὴν εἰς πόλεμον συνεπειᾶ συμμαχικῆς ὑποχρεώσεως καὶ περιορίζει ταύτην αὐστηρῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς νομίμου ἀμύνης ²⁴.

Ἡ ἰδρυσις τῆς Κ.τ.Ε. καὶ ἰδίως ἡ ὑπογραφή τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς, ἐπανάφερον εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τοῦ διεθνοῦς ἐνδιαφέροντος τὸ ζήτημα τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ πολέμου εἰς τὰς μεταξὺ τῶν κρατῶν σχέσεις καὶ συνεπῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἐναρμονίσεως τῶν συνταγματικῶν διατάξεων πρὸς τὰς θεσπισθείσας ἐν τῷ διεθνῇ δικαίῳ ἀρχὰς περὶ προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον. Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰσπανικῆς Δημοκρατίας τῆς 9 Δεκεμβρίου 1931 παρουσιάζει τὴν πλέον ἐπιτυχῆ ἐναρμόνισιν τῶν συνταγματικῶν διατάξεων πρὸς τοὺς διεθνεῖς κανόνας ²⁵.

β) Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Χάρτου τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, τὸ ζήτημα τῆς ἐναρμονίσεως τῶν συνταγματικῶν διατάξεων πρὸς τοὺς ἐν ἰσχύϊ κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐπανερχεται καὶ πάλιν εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τοῦ διεθνοῦς ἐνδιαφέροντος μὲ πρωτοπόρον τὴν Γαλλίαν.

Τὸ νέον Σύνταγμα τῆς Δ' Γαλλικῆς Δημοκρατίας τῆς 27 Ὀκτωβρίου 1946 περιλαμβάνει εἰς τὸ προοίμιον αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου: «Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία οὐδένα πόλεμον θὰ ἐπιχειρήσῃ πρὸς κατακτητικoὺς σκοποὺς καὶ δὲν θὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς δυνάμεις τῆς κατὰ τῆς ἐλευθερίας οἰουδήποτε λαοῦ». Οὕτω τὸ Σύνταγμα τοῦτο: α) καινοτομεῖ ὡς πρὸς τὰ τότε ἰσχύοντα ἐν Εὐρώπῃ συντάγματα, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ἀνάλογον διάταξιν περιεῖχον, β) ἀποδέχεται τὴν ἀρχὴν τοῦ περιορισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ πολέμου διὰ κατακτητικoὺς σκοποὺς, ὡς ἐκ τούτου παραμένουν σεβασταὶ αἱ ἀναληφθεῖσαι διεθνεῖς ὑποχρεώσεις ὡς πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐπιβολῆς μέτρων καταναγκασμοῦ, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς ὀργανωμένης διεθνοῦς κοινωνίας. Σημειωτέον ὅτι τὸ ἀνωτέρω ἐδάφιον συμπληροῦται διὰ τῶν

(24) Κατὰ τὴν συνομολόγησιν τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου τοῦ 1928, ἡ Βραζιλία, ὡς καὶ ἄλλαι δημοκρατίαι τῆς Ν. Ἀμερικῆς, ἠρνήθη νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸ Σύμφωνον λόγῳ δυσπιστίας πρὸς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἐκ τῆς διατυπωθείσης ἐπιφυλάξεως σχετικῶς μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Μονρόε, ἐπικαλουμένη τὸ γεγονός ὅτι ἤδη διὰ τοῦ Συντάγματος αὐτῆς ἀποκηρύσσεται ὁ πόλεμος καὶ ὡς ἐκ τούτου περιττεύει δι' αὐτὴν ἡ ἀνάληψις ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος διεθνοῦς δεσμεύσεως.

(25) Τὸ Ἄρ. 6 ἐπαναλαμβάνει ἐπακριβῶς τὴν διατύπωσιν τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων: «Ἡ Ἰσπανία παρατεῖται τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς».

ἀκολουθῶν διατάξεων : « ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία, πιστὴ εἰς τὰς πα-
ραδόσεις τῆς, συμμορφοῦται πρὸς τοὺς κανόνες τοῦ διεθνοῦς
δημοσίου δικαίου » καὶ « ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀμοιβαιότητος (ἡ Γαλ-
λία) συγκατατίθεται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς κυριαρχίας
αὐτῆς, οἵτινες εἶναι ἀναγκαῖοι διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν προ-
άσπισιν τῆς εἰρήνης », καὶ γ) ἐπεκτείνει τὴν παραίτησιν τοῦ πολέμου καὶ
εἰς τὰς «δυνάμεις τῆς», δηλ. εἰς πᾶσαν βιαιάν καὶ ἐνοπλὸν δρᾶσιν ὄχι μόνον κατὰ
Πολιτείας, ἀλλὰ καὶ «κατὰ τῆς ἐλευθερίας οἰουδήποτε λαοῦ». Τοῦτο σημαίνει
ὅτι ἡ παραίτησις ὄχι μόνον ἀπὸ τοῦ πολέμου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς χρήσεως τῆς
βίας περιλαμβάνει πᾶσαν ἀνάλογον πρᾶξιν κατὰ παντὸς πολιτειακοῦ ὀργα-
νισμοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς Πολιτείας, ὡς αὕτη
νοεῖται εἰς τὸ Διεθνὲς Δίκαιον καὶ ἐπεκτείνεται εἰς πάντα «λαόν» μὴ ὀργανω-
μένον, ἀγωνιζόμενον δὲ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του.

Ἡ ἀνωτέρω διάταξις ἀποτελεῖ συγχρόνως κανόνα δικαίου καὶ κατευθυντή-
ριον γραμμὴν τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας. Οὕτω ἡ Γαλλία ἐπανέρχεται
εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν παράδοσιν.

γ) Φύσις καὶ νομικὴ ἰσχὺς τοῦ προοιμίου τοῦ Συντάγματος.—
Ἡ νομικὴ φύσις τοῦ προοιμίου καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν διατάξεων αὐτοῦ ἐνέχει ἰδιαι-
τέραν σημασίαν, διότι ἐν αὐτῷ περιλαμβάνονται ἀρχαὶ καὶ κανόνες, οἱ ὁποῖοι
δὲν ἀνευρίσκονται εἰς τὰ ἄρθρα τοῦ Συντάγματος καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύ-
νατος ἡ ὁμαλὴ αὐτοῦ λειτουργία, ὡς καὶ ἡ ἐρμηνεῖα τῶν θεμελιωδῶν αὐτοῦ
διατάξεων. Τὸ ζήτημα τῆς ἰσχύος τοῦ προοιμίου τίθεται ἐκ τοῦ λόγου, ἀφ' ἐνὸς
μὲν διότι ἡ γενικότης τῆς διατυπώσεως τῶν ἐν αὐτῷ ἀρχῶν καθιστᾷ προβλημα-
τικὴν τὴν ἐφαρμογὴν των, ὡς κανόνων δικαίου, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι διὰ ρητῆς
διατάξεως τοῦ ἰδίου Συντάγματος τὸ προοίμιον ἐξαιρεῖται τῆς εἰδικῶς προβλε-
πομένης διαδικασίας ἀναθεώρησεως, εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἐθνικὴ
Συνέλευσις ἤθελεν ἐπιμένει εἰς τὴν ψήφισιν νόμου ἀντιθέτου πρὸς τὸ Σύνταγμα²⁶.
Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὰ ἐν Γαλλίᾳ κρατοῦντα, ἀποκρούεται ἡ ἔρευνα τῆς συνταγμα-
τικότητος τῶν νόμων εἴτε ὑπὸ εἰδικοῦ ὀργάνου, εἴτε ὑπὸ τῶν τακτικῶν δικα-
στηρίων²⁷. Συνεπῶς, ἐφ' ὅσον ὁ νομοθέτης δύναται νὰ ψηφίσῃ νόμους ἀντιθέ-

(26) Τὸ ἀρ. 92 παρ. 3 ἀναφέρει ὅτι ἡ εἰδικὴ ἀναθεώρησις ἀφορᾷ τοὺς τίτλους I—X τοῦ Συντάγματος, ἀποκλείουσα συνεπῶς τὸ προοίμιον καὶ τοὺς τίτλους XI σχετικῶς μὲ τὴν ἀνα-
θεώρησιν καὶ XII περὶ μεταβατικῶν διατάξεων. Διὰ τὴν ἀναθεώρησιν προβλέπεται εἰδικὸν
ὄργανον πολιτικοῦ χαρακτῆρος, τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται οὐχὶ ἐὰν ὁ ψηφισθεὶς νόμος εἶναι ἀκυ-
ρωτός ὡς ἀντισυνταγματικός, ἀλλ' ἐὰν ὁ ψηφισθεὶς νόμος, ὁ ὁποῖος ἀντιβαίνει εἰς τὸ
σύνταγμα, προϋποθέτει ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος, ὁπότε καλεῖται ἡ Ἐθνικὴ Συνέ-
λευσις νὰ χωρῇ εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ἀναθεώρησεως καὶ τοῦτο ἐφόσον ἐπιμένῃ εἰς τὴν
ἐπιψήφισιν τοῦ νόμου, χαρακτηρισθέντος ὡς ἀντιβαίνοντος εἰς τὸ Σύνταγμα.

(27) Ὑπὸ τινων ὑποστηρίζεται ὅτι κατὰ τὸ ἰσχὺν σύνταγμα οὐδὲν κώλυμα ὑπάρχει
διὰ τὸν ἑλεγχον ὑπὸ τῶν δικαστηρίων τῆς συνταγματικότητος τῶν νόμων. Τὴν ἀποψιν

τους πρὸς τὸ Σύνταγμα χωρὶς νὰ ὑπάρχη πρὸς τοῦτο νομικὴ κύρωσις, πλὴν τῆς πολιτικῆς εὐθύνης τῶν κυβερνώντων, δύναται ἐπίσης νὰ παραβιάζῃ καὶ τὰς διατάξεις τοῦ προοιμίου, πολὺ περισσότερο ἐφόσον αὗται ἀποκλείονται τῆς ἀναθεωρήσεως

Τὸ αὐτὸ περίπου ζήτημα ἀπασχόλησε τὴν Ἐπιστῆμην καὶ τὴν νομολογίαν ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺν τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς Γ' Δημοκρατίας. Τὸ πρόβλημα ἀνακύπτει καὶ πάλιν τόσον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ προοιμίου, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺν τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1789²⁸, εἰς τὴν ὁποίαν παραπέμπει ρητῶς διάταξις τοῦ προοιμίου. Ἡ ἐνσωμάτωσις συνεπῶς τῆς Διακηρύξεως εἰς τὸ Προοίμιον τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος καθιστᾷ πλέον ἄνευ ἀντικειμένου τὴν ἐρευναν τῆς αὐτοτελοῦς αὐτῆς ἰσχύος, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ πρόβλημα τῆς νομικῆς φύσεως τοῦ προοιμίου προβάλλεται ἤδη ἐπιτακτικῶς.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δύο ἀπόψεις ὑποστηρίζονται. Κατὰ τὴν πρώτην, αἱ διατάξεις τοῦ προοιμίου, ὡς καὶ αἱ τῶν Διακηρύξεων, ἀποτελοῦν ἀφρητημένα ἀξιώματα ἠθικῆς φύσεως, ἡ παράβασις τῶν ὁποίων οὐδεμίαν νομικὴν κύρωσιν συνεπάγεται²⁹. Κατὰ τὴν δευτέραν, αἱ διατάξεις τοῦ προοιμίου, ὡς καὶ τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1789, ἐνέχουν καθαρῶς νομικὸν χαρακτῆρα καὶ μάλιστα ἐπηυξημένου κύρους, ἀναγνωρίζονται δὲ ὡς κανόνες δικαίου, ἔχοντες τὴν αὐτὴν ἰσχὺν πρὸς τὰς ὑπολοίπους διατάξεις τῶν ἄρθρων τοῦ Συντάγματος³⁰.

Ἡ πρώτη γνώμη τυγχάνει ἀποκρουστέα, καθόσον ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι αἱ διατάξεις τοῦ προοιμίου στεροῦνται παντελῶς νομικῆς ἰσχύος εὐρίσκεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς νομιμότητος, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει ὑπακοὴν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ νομοθέτου καὶ μάλιστα τοῦ συνταγματικοῦ, ἐφ' ὅσον τὸ Σύνταγμα ὡς ἐνιαῖον κείμενον ἐψηφίσθη καὶ ἐδημοσιεύθη καὶ ἐπεκυρώθη διὰ δημοψήφισματος ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Ἡ δευτέρα ἀπόψις εὐρίσκεται πλησιέστερον πρὸς τὴν νομικὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦ προοιμίου ὁ κοινὸς νομοθέτης δεσμεύεται θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς. Θετικῶς μὲν ὑποχρεοῦται νὰ θεσπίσῃ κανόνας, οἱ ὅποιοι νὰ καθιστοῦν δυνατὴν

ταύτην ὑποστηρίζουν οἱ Geny, Pelloux, Duverger καὶ παρ' ἡμῶν ὁ Η. Κυριακόπουλος ἐνθα ἀνωτέρω. Παρὰ ταῦτα ἡ κρατοῦσα πρακτικὴ εἶναι ἀντίθετος.

(28) «Il réaffirme solennellement les droits et les libertés de l'homme et du citoyen consacrés par la Déclaration des Droits de 1789...». Ἡ διακήρυξις αὕτη οὐδεμίαν κύρωσιν περιελάμβανε. Αἱ διακηρύξεις τοῦ 1791, 1793 προέβλεπον «résistance à l'oppression», «l'insurrection et la mise à mort» τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι παραβιάζουν αὐτάς.

(29) A. Esmein, *Éléments de Droit Constitutionnel*, t. I σελ. 600. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην τάσσεται ἡ πλειονότης τῆς Ἐπιστήμης ἐν Γαλλίᾳ.

(30) L. Duguit, *Traité de Droit Constitutionnel*, t. III σελ. 556, 561 καὶ ἐπ. Κατ' αὐτὸν αἱ διατάξεις τῆς Διακηρύξεως ἀποτελοῦν τὸ κοινωνικὸν συμβόλαιον τῆς νέας κοινωνίας, ἡ δὲ ἰσχὺς αὐτῶν εἶναι ἀνωτέρα τοῦ γραπτοῦ Συντάγματος.

τὴν ἐφαρμογὴν ἐν τῇ πράξει τῶν ἀρχῶν τοῦ προοιμίου, ἀρνητικῶς δὲ νὰ μὴ προβαίνει εἰς τὴν ἐπιψήφισιν νόμων ἀντιτιθεμένων πρὸς τὰς διατάξεις αὐτάς, ὑπὸ τὴν αἴρεσιν ὅτι ἡ διατύπωσις αὐτῶν παρουσιάζεται ὑπὸ συγκεκριμένην μορφήν, ὅποτε ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἐνέχει συνταγματικὸν κῦρος καὶ οὐχὶ ἐθιμικόν, ὅπως ὑπεστηρίζετο μέχρι τινὸς ὡς πρὸς τὴν ἰσχύϊν τῶν Διακηρύξεων.

Ἐκ τούτου ἔπεται : α) ὅτι ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἀναστέλλεται εἰς περίπτωσιν ἐκδόσεως νόμου σαφῶς ἀντιθέτου περιεχομένου καὶ τοῦτο διότι ἄφ' ἐνὸς μὲν αἱ διατάξεις τοῦ προοιμίου δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὴν εἰδικὴν διαδικασίαν τῆς ἀναθεωρήσεως, ἄφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὰ χρητοῦντα ἐν Γαλλίᾳ τὰ δικαστήρια δὲν ἐλέγχουν τὴν συνταγματικότητα τῶν νόμων· β) ὅτι αἱ διατάξεις αὗται δύνανται νὰ συμπληροῦν κενὸν νόμον ἢ νὰ χρησιμεύουν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν κειμένων· γ) ὅτι εἰς περίπτωσιν διαφορουμένης ἐρμηνείας κανόνος ὑπάρχει τεκμήριον ὅτι ὁ νομοθέτης ἠθέλησε νὰ σεβασθῇ τὰς ἐν τῷ προοιμίῳ ἀρχὰς καὶ δ) ὅτι διοικητικαὶ πράξεις, ἀντίθετοι πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Προοιμίου, προσβάλλονται ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἐφόσον δὲν πρόκειται περὶ κυβερνητικῶν πράξεων ³¹.

Ὁ νομικὸς χαρακτήρ τοῦ προοιμίου οὐδόλως ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς ἐλλείψεως εἰδικῆς κυρώσεως. Ἡ ἔλλειψις καθιστᾷ μὲν ἀσθενέστερον τὸν κανόνα, οὐδόλως ὅμως θίγει τὴν νομικὴν αὐτοῦ φύσιν, διότι ὁ ὑποχρεωτικὸς χαρακτήρ παντὸς κανόνος ἐδράζεται εἰς τὴν νομικὴν συνείδησιν τῶν λαῶν, εἰς τὸ συναίσθημα τῆς ὑποταγῆς, ἥτοι εἰς τὴν πεποίθησιν «ὅτι οὕτω πράττοντες συμμορφοῦνται πρὸς τὸ δίκαιον» καὶ ὅτι οἰκδῆποτε προσβολὴ τοῦ κανόνος θὰ συνήντα τὴν καθολικὴν ἀντίδρασιν, ἡ ὁποία καὶ μόνη κυρώνει τοὺς κανόνας ³². Ἐξ ἄλλου εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ Δικαίου ὑπάρχουν *leges imperfectae*, τῶν ὁποίων οὐδόλως ἀμφισβητεῖται ἡ νομικὴ φύσις. Ἐπὶ πλέον, ἡ ἔλλειψις συνταγματικῆς κυρώσεως οὐδόλως θίγει τὸν νομικὸν χαρακτήρα ἢ μειώνει ἐν τῇ πράξει τὴν ἀποτελεσματικότητα αὐτῶν, διότι ἡ μακρὰ πρακτικὴ τοῦ ἀγγλικοῦ δικαίου πείθει ὅτι ἡ ὑποταγὴ εἰς τὴν συνταγματικὴν νομιμότητα εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ὑπαρξίν κανόνων ἐπηρξημένου κύρους, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἡπειρωτικὴν τακτικὴν, ἡ ὁποία, παρὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ συστήματος τῶν αὐστηρῶν συνταγμάτων, παρουσιάζει σωρεῖαν παραβιάσεων.

Συνεπῶς αἱ ἀρχαὶ τοῦ Προοιμίου, μὴ στερούμεναι νομικοῦ χαρακτήρος,

(31) Ὑποστηρίζεται ἐπίσης ὅτι, ἐὰν ἡ διοικητικὴ πράξις ἐξεδόθη εἰς ἐκτέλεσιν νόμου, καὶ πάλιν ὁ δικαστὴς δικαιούται νὰ ἐρευνήσῃ κατ' ἀνάγκην καὶ τὴν συνταγματικότητα τοῦ νόμου. Ἡ ἄποψις αὕτη δὲν εὐσταθεῖ ἀπολύτως, ἐφ' ὅσον τὸ Σύνταγμα προβλέπει εἰδικὸν ὄργανον, τὸ ὁποῖον καλεῖται νὰ κρίνῃ τὴν συνταγματικότητα καὶ νὰ προβῇ, ἐνδεχομένως εἰς τὴν ἀναθεώρησιν. Βλ. Waline, *Traité élémentaire de droit administratif*, 5 ἐκδ. 1950 σελ. 127. G. Vedel, καὶ Κυριακόπουλος (σελ. 9), ὡς ἀνωτέρω.

(32) Σ. Καλλογερόπουλος—Στράτης, *Διεθνὲς Δημόσιον Δίκαιον* (1947) σελ. 5, 15, 196.

ἀποτελοῦν κανόνες δικαίου ἐπηυξημένης ἰσχύος. Ἡ παράβασίς των συνεπάγεται νομικάς συνεπειάς καὶ ἐπὶ πλέον πολιτικὴν εὐθύνην, ἥ ὁποία τυγχάνει θεμελιώδους παράγων σεβασμοῦ τῶν κανόνων εἰς χώρας, ὅπου λειτουργοῦν κανονικῶς οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοὶ καὶ ὑπάρχει κράτος δικαίου.

δ) Νεώτερα συντάγματα υἱοθέτησαν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου κατὰ τὸ γαλλικὸν πρότυπον :

Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰταλικῆς Δημοκρατίας τῆς 1 Ἰανουαρίου 1948: «Ἡ Ἰταλία ἀποκηρύσσει τὸν πόλεμον ὡς μέσον ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἄλλων λαῶν καὶ ὡς μέσον ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν» ("Ἀρθρ. 11).

Δέον νὰ σημειωθῇ ἐν προκειμένῳ : α) ὅτι ἡ ἀποκήρυξις τοῦ πολέμου περιέχεται εἰς εἰδικὸν ἄρθρον τοῦ συντάγματος καὶ συνεπῶς οὐδεμία ἀμφισβήτησις δύναται νὰ προκύψῃ ὡς πρὸς τὴν νομικὴν αὐτῆς μορφήν καὶ τὸν συνταγματικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, β) ὅτι ἡ διατύπωσις τῆς ἀνωτέρω διατάξεως εὐθυγραμμίζεται ἀπολύτως πρὸς τὴν μορφήν τῆς διατυπώσεως τῶν συνήθων κανόνων δικαίου, ἀπομακρυνομένη τοῦ ὅφους τῶν διακηρύξεων γενικῶν ἀρχῶν, γ) ὅτι ἡ διατύπωσις αὕτη πλησιάζει πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου περὶ περιορισμοῦ ἡ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τρόπον πληρέστερον ἢ τὸ γαλλικὸν Σύνταγμα, δ) ὅτι ἡ ἀποκήρυξις δὲν περιορίζεται εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς ἀκεραιότητος ἡ τῆς ἀνεξαρτησίας ἑνὸς κράτους, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν προστασίαν «τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων λαῶν». Ἐν προκειμένῳ ἐρωτᾶται πρῶτον ἐὰν εἰς τὸν πόλεμον περιλαμβάνεται καὶ πᾶσα δρᾶσις ἐνοπλος καὶ βιαία καὶ δεῦτερον, ἐὰν ἡ λέξις «λαὸς» συνταυτίζεται μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ κράτους ἢ περιλαμβάνει καὶ τοὺς μὴ πολιτικαῶς ὀργανωμένους λαούς.

Ἡ διάταξις περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου συμπληροῦται διὰ τῶν ἐπομένων ἐδαφίων τοῦ Ἰταλικοῦ Συντάγματος, δυνάμει τῶν ὁποίων ἡ Ἰταλία «ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἀμοιβαιότητος συγκατατίθεται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς κυριαρχίας αὐτῆς, οἵτινες εἶναι ἀναγκαῖοι διὰ τὴν ὀργάνωσιν τάξεως διασφαλίζούσης τὴν εἰρήνην καὶ τὴν δικαιοσύνην μεταξὺ τῶν ἐθνῶν· ἐπὶ πλέον εὐνοεῖ καὶ προωθεῖ πᾶσαν διεθνῇ ὀργάνωσιν ἀποβλέπουσαν εἰς τὸν ἀνωτέρω σκοπόν».

Ἐν συμπεράσματι, τὸ Ἰταλικὸν Σύνταγμα παρουσιάζει ἀναμφισβήτητον πρόοδον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ Σύνταγμα τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας.

Τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου ἀπεδέχθησαν καὶ τὰ ἀκόλουθα Συντάγματα : τοῦ Σιάμ ("Ἀρ. 54 ἐδ. 2), τῆς Βιρμανίας 1947 ("Ἀρ. 211), τῆς Ἰαπωνίας τῆς 3 Νοεμβρίου 1946 ("Ἀρ. 9) : «ὁ Ἰαπωνικὸς λαὸς παραιτεῖται διὰ παντὸς τοῦ πολέμου ὡς κυριαρχικοῦ δικαιώματος τοῦ ἔθνους, τῆς ἀπειλῆς ἢ χρήσεως βίας, ὡς μέσου δια-

κανονισμού τῶν διαφορῶν με τὰ ἄλλα κράτη». Ἐνταῦθα ἡ ἀποκήρυξις εἶναι πλέον γενική καὶ ἀπόλυτος, ἐφόσον τὸ Σύνταγμα ἐψηφίσθη μετὰ τὴν ἀποστρατικοποίησιν τῆς Ἰαπωνίας ὑπὸ τῶν συμμάχων³³.

Πρὸς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν προσανατολίζονται καὶ τὰ κράτη-μέλη τῆς Ὁμοσπόνδου Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας, εἰς τὰ Συντάγματα τῶν ὁποίων, πλὴν τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου, θεσπίζεται καὶ ἡ καταδίκη παντὸς μέσου, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ προετοιμασίαν πρὸς πόλεμον. Οὕτω τὸ Σύνταγμα τῆς Βαυαρίας (1946) ἀναφέρει: «πᾶσα πρᾶξις, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν προετοιμασίαν πολέμου, εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ Σύνταγμα». Τῆς Βυρτεμβέργης καὶ Βάδης (1946, "Αρ. 46) προσθέτει: «πᾶσαν πρᾶξιν ἐμποδίζουσιν τὴν εἰρηνικὴν συνεργασίαν τῶν λαῶν», τῆς Γερμανικῆς Δημοκρατίας τῆς 7 Ὀκτωβρίου 1949 ὀρίζει «ἡ διατήρησις καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν φιλικῶν σχέσεων πρὸς ὅλους τοὺς λαοὺς εἶναι καθήκον τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Οὐδεὶς πολίτης ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ συμμετάσχη εἰς πολεμικὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι τείνουν εἰς τὴν καταδυνάστευσιν ἑνὸς λαοῦ».

Ἀντιθέτως, τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Σύνταγμα τῆς Γερμανικῆς Δημοκρατίας τῆς 23 Μαΐου 1949 δὲν περιλαμβάνει ρητὴν διάταξιν περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου. Τὸ ἄρθρ. 26 ὀρίζει: «Αἱ πράξεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ διαταράξουν τὰς μεταξὺ τῶν λαῶν εἰρηνικὰς σχέσεις καὶ αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, εἰδικώτερον διὰ τὴν προετοιμασίαν πρὸς διεξαγωγὴν ἐπιθετικοῦ πολέμου, θεωροῦνται ἀντισυνταγματικαὶ καὶ θὰ εἶναι τιμωρητέαι»³⁴.

Αἱ ἐν λόγῳ φιλειρηνικαὶ διατάξεις τοῦ γερμανικοῦ Συντάγματος θὰ ἔδει νὰ συμπληρωθοῦν διὰ ρητῆς καταδίκης τοῦ πολέμου, ἄλλως ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία αὐτῶν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν καθίσταται ἀνέφικτος ἡ δὲ διακήρυξις αὐτῶν ἐνέχει θεωρητικὸν καθαρῶς χαρακτῆρα.

(33) «Ἡ ἔνωσις τῆς Βυρμανίας παραιτεῖται τοῦ πολέμου ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς καὶ ἀποδέχεται τὰς γενικῶς ἀναγνωριζομένας ἀρχὰς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου ὡς κανόνας συμπεριφορᾶς εἰς τὰς σχέσεις μετὰ ἄλλα κράτη. Τὸ Δημοκρατικὸν Σύνταγμα τῆς Ἰσπανίας τοῦ 1931 ἐπαναλαμβάνει ἐπὶ λέξει τὴν φράσιν τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων τοῦ 1928: «Ἡ Ἰσπανία παραιτεῖται τοῦ πολέμου ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς» ("Αρ. 6).

(34) Ἡ ἀνωτέρω διάταξις συμπληροῦται μὲ δεύτερον ἐδάφιον: «πλὴν ἐξουσιοδοτήσεως ἐκ μέρους τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως, ἐξοπλισμοὶ προοριζόμενοι εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου δὲν δύνανται νὰ κατασκευασθοῦν οὔτε νὰ εἰσαχθοῦν, οὔτε νὰ γίνουν ἀντικείμενον ἐμπορίου. Εἰδικὸς νόμος θὰ καθορίσῃ τὰς λεπτομερειακὰς διατάξεις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον». Ἐπίσης τὸ ἀρ. 9 παρ. 2 προσθέτει: «Ἀπαγορεύονται τὰ Σωματεῖα (Ἐνώσεις), τῶν ὁποίων οἱ σκοποὶ ἢ ἡ δράσις τυγχάνουν ἀντίθετοι εἰς τὰς ποινικὰς διατάξεις ἢ εὐρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν συνταγματικὴν τάξιν ὡς καὶ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν λαῶν». Τὸ ἀρ. 4 παρ. 3 συμπληροῦ: «Οὐδεὶς δύνανται νὰ ὑποχρεωθῇ παρὰ συνείδησιν νὰ ὑπηρετήσῃ ἐνόπλιος εἰς περίπτωσιν πολέμου. Αἱ λεπτομερειακαὶ διατάξεις θὰ κανονισθοῦν δι' ὁμοσπονδιακοῦ νόμου».

2. Προσφυγή εις τὴν διαιτησίαν.—Ἡ ἀρχὴ τῆς ὑποχρεωτικῆς προσφυγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν πρὸ πάσης νομίμου προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον θεσπίζεται εἰς πλεῖστα συντάγματα, τὰ ὅποια εἴτε ἀποδέχονται εἴτε δὲν ἀποδέχονται τὴν ἀποκλήρυν τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσηί ὁλοκληροῦται ἡ ἰδέα τῆς καταδίκης τοῦ πολέμου καὶ προσφέρεται σοβαρὸν ἀντικειμενικὸν κριτήριον περὶ τῆς κρίσεως τοῦ θεμιτοῦ ἢ μὴ τοῦ πολέμου. Ἡ ἄρνησις προσφυγῆς ἢ ἀποδοχῆς ἢ ὑποταγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν ἀποτελοῦν τεκμήριον περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ πολέμου, ὁ ὅποιος ἐνδεχομένως θ' ἀκολουθήσῃ. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσηί τὰ κράτη περιορίζονται εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς διαιτησίας, ὡς προϋποθέσεως νομίμου ἀσχίσεως τοῦ πολέμου, χωρὶς ἡ δέσμευσις νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν ἀποκλήρυν τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων ἀρχῶν, ἥτοι τῆς ἀποκλήρυνσεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν δύναται νὰ διασφαλίσῃ τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς καταδίκης τοῦ πολέμου ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς καὶ τρόπου ἐπιλύσεως τῶν μεταξὺ τῶν κρατῶν διαφορῶν.

α) Τὸ Σύνταγμα τῆς Βραζιλίας τῆς 24 Φεβρουαρίου 1891, μετὰ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ("Αρ. 88), ὁρίζει ὅτι εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Κογκρέσου περιέχεται καὶ ἡ ἐξουσιοδότησις πρὸς τὴν κυβέρνησιν νὰ κηρύξῃ πόλεμον «ἐφόσον δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν διαιτησίαν ἢ, εἰς περίπτωσιν ἀποτυχίας ταύτης, ἡ συνομολόγησις εἰρήνης» ("Αρ. 34 παρ. 11). Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ διατάξεις τοῦ Συντάγματος τούτου ἀποτελοῦν τὴν πλέον ἱκανοποιητικὴν διατύπωσιν τῶν ἀρχῶν τῆς μεταξὺ τῶν κρατῶν εἰρηνικῆς συμβιώσεως, ἐὰν ἰδίως ληθῇ ὑπ' ὅψιν ὅτι εὐρίσκονται αὗται ἐν ἰσχύϊ ἀπὸ τοῦ 1891.

Τὴν ἀρχὴν τῆς Διαιτησίας, ἄνευ τῆς καταδίκης τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἀποδέχονται καὶ ἄλλαι δημοκρατίαι τῆς Ν. Ἀμερικῆς κατ' ἀπομίμησιν τῆς Βραζιλίας. Τὸ Σύνταγμα τῆς Οὐραγουάης ἀναφέρει ὅτι ἡ συγκατάθεσις τῆς συνελεύσεως διὰ τὴν κήρυξιν πολέμου δίδεται «ἐφόσον ἡ διαιτησία δὲν κατέστη δυνατὴ ἢ οὐδὲν ἀπέδωκεν ἀποτέλεσμα» ("Αρ. 79 παρ. 18), τὸ δὲ Σύνταγμα τοῦ Ἀγίου Δομινίκου ἀναφέρει ὅτι ὁ πόλεμος δὲν κηρύσσεται «πρὶν ἢ γίνῃ προσφυγὴ εἰς τὴν διαιτησίαν» ("Αρ. 102). Πρὸς ἐνίσχυσιν προστίθεται ὅτι διαιτητικὴ ρήτρα δέον νὰ περιληφθῇ εἰς ὅλας τὰς μεταξὺ τῶν ἄλλων κρατῶν συμβάσεις «πᾶσαι αἱ μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων κρατῶν διαφοραὶ δέον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν διαιτησίαν πρὸ οἵασδήποτε προσφυγῆς εἰς τὰ ὅπλα» (παρ. 8). Ὁμοίως καὶ ἡ Δημοκρατία τοῦ Ἰσημερινοῦ.

β) Τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἀποδέχονται καὶ τὰ Συντάγματα τῆς Ὀλλανδίας καὶ Πορτογαλλίας. Οὕτω τὸ Σύνταγμα τῆς Ὀλλανδίας τῆς 30 Νοεμβρίου 1887, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ θεμελιώδους Νόμου τοῦ 1922, ἀναφέρει: «ὁ Βασιλεὺς προσπαθεῖ νὰ ἐπιλύσῃ τὰς διαφορὰς μετὰ τὰ ξένα κράτη διὰ

τῆς διαιτησίας. ἡ ἄλλων εἰρηνικῶν μέσων» (Ἄρθρ. 59). Ἐπίσης τὸ Σύνταγμα τῆς Πορτογαλλίας τῆς 11 Ἀπριλίου 1933 ὀρίζει ὡς ἀρχήν: «ἡ Πορτογαλλία ἀποδέχεται τὴν διαιτησίαν ὡς μέσον ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν» (Ἄρθρ. 4), καὶ περαιτέρω ὁ πρόεδρος ἐξουσιοδοτεῖται νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον «ἐφόσον εἶναι ἀδύνατος ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν διαιτησίαν ἢ αὕτη ἀπέτυχε, πλὴν τῆς περιπτώσεως ἐπιθέσεως πραγματικῆς ἢ ἐπικειμένης ὑπὸ ξένων στρατιωτικῶν δυνάμεων» (Ἄρθρ. 91 παρ. 6). Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ διατύπωσις τῶν διατάξεων τούτων εἶναι πλέον συγκεκριμένη καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ὑποχρέωσις πλέον σαφὴς ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ Ὁλλανδικοῦ Συντάγματος, τὸ ὁποῖον ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐμφανίζεται μὲ μειωμένην ἢ ἀμφίβολον νομικὴν ἰσχύν.

3. Ὑπαγωγή τῶν συνταγματικῶν διατάξεων εἰς τοὺς κανόνas τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου.—Συνταγματικαὶ διατάξεις, παραπέμπουσαι εἰδικῶς εἰς τὴν ἀποκρήρυξιν ἢ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ πολέμου κατὰ τοὺς κανόνas τοῦ διεθνoῦς δικαίου, δὲν ὑπάρχουν σήμερον εἰς τὰ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματα.

α) Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου τοιαύτης φύσεως διατάξεις περιείχοντο εἰς τὰ Συντάγματα τῆς Ἰσπανικῆς Δημοκρατίας τοῦ 1931 καὶ τοῦ Σιάμ.

Κλασσικὸν παράδειγμα ἐναρμονίσεως, ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ πολέμου, τῶν συνταγματικῶν διατάξεων πρὸς τοὺς κανόνas τοῦ συμβατικοῦ δικαίου, ἦτο τὸ ἄρθρ. 77 τοῦ Ἰσπανικοῦ Συντάγματος: «ὁ Πρόεδρος δὲν δύναται νὰ ὑπογράψῃ τὴν πρᾶξιν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου παρὰ ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. καὶ ἀφοῦ προηγουμένως ἐξαντληθoῦν ἅπαντα τὰ ἀμυντικὰ μέσα, τὰ στερούμενα πολεμικοῦ χαρακτῆρος, καθὼς καὶ ἅπασαι αἱ δικαστικαὶ διαδικασίαι ἢ συμφιλιώσεως ἢ διαιτησίας, αἱ γενόμεναι ἀποδεχταὶ εἰς τὰς διεθνεῖς συμβάσεις, τὰς ὁποίας ὑπέγραψεν ἡ Ἰσπανία καὶ ἐπρωτοκολλήθησαν ὑπὸ τῆς Κ.τ.Ε. Ἐὰν τὸ ἔθνος συνδέεται δι' εἰδικῶν συνθηκῶν συνδιαλλαγῆς ἢ διαιτησίας, αὗται δέον νὰ ἐφαρμόζωνται, ἐφόσον δὲν ἀντίκεινται εἰς τὰς μελλοντικὰς ἐν ἰσχύϊ συνθήκας. Ἐφόσον ἐκπληρωθoῦν οἱ ἀνωτέρω ὅροι, ὁ Πρόεδρος δέον νὰ ὑπογράψῃ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, ἐξουσιοδοτούμενος πρὸς τοῦτο διὰ Νόμου».

Ἡ ἀνωτέρω διάταξις συμπληροῦται ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῆς διατάξεως περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου ὡς ἀνωτέρω, ἀφ' ἐτέρου διὰ τοῦ ἄρθρ. 129 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος, τὸ ὁποῖον προέβλεπε τὴν ποινὴν τῶν ἰσοβίων δεσμῶν διὰ τὸν Πρόεδρον καὶ τοὺς Ὑπουργούς, οἱ ὁποῖοι ᾔθελον παραβιάσει τὰς ἐν λόγῳ διατάξεις³⁵.

Ἀνάλογος διάταξις περιλαμβάνετο καὶ εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ Σιάμ: «κήρυξις πολέμου δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν παρὰ ἐφόσον αὕτη δὲν εὐρίσκεται

(35) Pella, La protection et la paix par le droit interne, Memorandum pour la Conférence du désarmement, Paris (1933).

εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε.» ("Ἀρθρ. 54 ἐδ. 2).

Ἡ ἐφαρμογὴ τοιαύτης φύσεως διατάξεων καθιστᾷ νομικῶς ἀδύνατον τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ παρέκκλισιν τῶν διεθνῶν ὑποχρεώσεων καὶ τὸ σύνολον αὐτῶν δημιουργεῖ εἰδικὴν κατηγορίαν κανόνων, τοὺς ὁποίους συγγραφεῖς τινες ὠνόμασαν «συνταγματικὸν δίκαιον τῆς εἰρήνης».

β) Τὰ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματα, τὰ ψηφισθέντα μετὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ο.Η.Ε., ἀπεμακρύνθησαν τῆς ἀνωτέρω τακτικῆς, περιέλαβον δὲ μεταξὺ τῶν διατάξεων αὐτῶν κανόνας ἀφορῶντας τὴν ἀποδοχὴν τῶν γενικῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου *in globo*, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνεγνώρισαν τὴν ὑπεροχὴν ἔναντι τῶν κανόνων τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου. Οὕτω δὲ ἐμέσως ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον καθίσταται συνταγματικῶς παράνομος, ἐφ' ὅσον αὕτη παραβιάζει τοὺς ἐν ἰσχύϊ κανόνας τοῦ θετικοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Πρῶτον τὸ νέον Γαλλικὸν Σύνταγμα διὰ ρητῆς διατάξεως τοῦ Προοιμίου ἀποδέχεται τὴν ἀρχὴν ὅτι «ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία, πιστὴ εἰς τὰς παραδόσεις τῆς, συμμορφοῦται πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ Δημοσίου Διεθνοῦς Δικαίου». Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ διακήρυξις αὕτη τῆς πίστεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ ἐπεκτείνεται εἰς τὸ σύνολον τῶν κανόνων τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου πάσης φύσεως, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν συμβατικῶν κανόνων. Εἰδικῶς διὰ τοὺς τελευταίους τὸ ἄρθρ. 28 ὀρίζει: «Αἱ διπλωματικαὶ συνθῆκαι αἱ κανονικῶς ἐπικυρωθεῖσαι καὶ δημοσιευθεῖσαι ἔχουν μεγαλυτέραν ἰσχὺν τῶν ἐσωτερικῶν νόμων». Αἱ δύο ἀνωτέρω διατάξεις ἐνισχύονται ἐκ τοῦ Προοιμίου, τὸ ὅποιον περαιτέρω δηλοῖ ὅτι ἡ Γαλλία «ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἀμοιβαιότητος συγκατατίθεται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς κυριαρχίας αὐτῆς, οἷτινες εἶναι ἀναγκαῖοι διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν προάσπισιν τῆς εἰρήνης»³⁶. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς κυριαρχίας παραμένει δυνατὸς ὄχι μόνον διὰ τὴν ὀργάνωσιν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ μέτρα ὑπερασπίσεως, ἄρα εἰς τὰ κυρωτικὰ μέτρα πάσης κατηγορίας, ἡ φύσις καὶ ἡ ἔκτασις τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν οὐσιώδη καὶ συγκεκριμένην μείωσιν τῆς κυριαρχίας ἐκάστης Πολιτείας πρὸς ὄφελος τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, ὀργανωμένης σήμερον εἰς τὰ πλαίσια τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ ἐκπροσωπούμενης ὑπὸ τῆς βουλῆσεως τῆς εἰδικῆς πλειοψηφίας τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας.

Οὕτω αἱ διατάξεις τοῦ Γαλλικοῦ Συντάγματος περὶ περιορισμοῦ τῆς κυριαρχίας πρὸς ὄφελος τοῦ εἰρηνικοῦ καθεστώτος, περὶ ὑπεροχῆς τῶν κανόνων τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἔναντι τῶν ἐσωτερικῶν διατάξεων καὶ περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ

(36) Niboyet, *La Constitution nouvelle et certaines dispositions de Droit International*, Recueil Dalloz, No 45, 46 (1946), J. Donnedieu de Vabres, *La Constitution de 1946 et le Droit International*, R. Dalloz, No 2 (1948).

πολέμου, συμπίπτουν πρὸς τοὺς κανόνες τῆς διεθνοῦς νομιμότητος, ὡς αὕτη θεμελιούται σήμερον διὰ τοῦ Χάρτου τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν καὶ συνεπῶς ἐξασφαλίζεται ἐν τῇ πράξει ἡ ἐνότης τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου καὶ τοῦ Γαλλικοῦ Δικαίου, ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν περιεχόμενον τῶν κανόνων αὐτῶν.

Ἀνάλογοι διατάξεις συναντῶνται καὶ εἰς τὸ Ἱταλικὸν Σύνταγμα: «Ἡ ἔννομος τάξις τῆς Ἱταλίας συμμορφοῦται πρὸς τοὺς γενικῶς ἀνεγνωρισμένους κανόνες τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου» (Ἄρθρ. 10 παρ. 1) καὶ περαιτέρω «ἡ Ἱταλία σύγκατατίθεται, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος μετ' ἄλλων κρατῶν, εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς κυριαρχίας τοὺς ἀναγκαιοῦντας εἰς τάξιν, ἐξασφαλίζουσιν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν δικαιοσύνην μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, ἐνισχύει δὲ καὶ εὐνοεῖ τὰς διεθνεῖς ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι τοιοῦτον σκοπὸν» (Ἄρθρ. 11 ἐδ. 2, 3).

Αἱ δύο ἀνωτέρω διατάξεις, περιλαμβανόμεναι εἰς ἄρθρα τοῦ Συντάγματος, εἶναι νομικῶς ἀδιάβλητοι, ἡ δὲ ἐφαρμογὴ αὐτῶν καθίσταται εὐχερὴς λόγῳ τῆς σαφοῦς καὶ συγκεκριμένης αὐτῶν διατυπώσεως. Ἡ ἀναγνώρισις τῶν διεθνῶν κανόνων ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς ἐννόμου τάξεως εἶναι προφανὲς ὅτι ἀφορᾷ «τοὺς γενικῶς ἀνεγνωρισμένους» καὶ συνεπῶς οἱ συμβατικοὶ κανόνες δέον ν' ἀκολουθήσουν τὴν ὑπὸ τοῦ Συντάγματος προβλεπομένην εἰδικὴν διαδικασίαν, ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺν αὐτῶν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Πάντως τὰ ἀνωτέρω ἄρθρα, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ρητὴν ἀποκλήρυξιν τοῦ πολέμου, τείνουν εἰς τὴν εὐθυγράμμισιν τοῦ ἰταλικοῦ δικαίου πρὸς τὴν διεθνῇ ἔννομον τάξιν.

Τὰς ἰδίας ἐπίσης ἀρχὰς ³⁷ υἱοθετοῦν τὸ Σύνταγμα τῆς Βιρμανίας τοῦ 1947, τὸ ὁποῖον ἀποδέχεται «τὰς ἀρχὰς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου γενικῶς ἀναγνωριζόμενας, ὡς κανόνα συμπεριφορᾶς εἰς τὰς σχέσεις μετὰ τῶν ἄλλων Κρατῶν» (Ἄρθρ. 211). Τὸ Σύνταγμα τῆς Βαυαρίας τοῦ 1946 «οἱ γενικῶς ἀνεγνωρισμένοι κανόνες τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου θεωροῦνται ὡς τμῆμα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου» (Ἄρθρ. 88). Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑσθίας 1946 «οἱ κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστα μέρη τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, χωρὶς νὰ ἀπαιτεῖται ρητὴ μετατροπὴ αὐτῶν εἰς ἐσωτερικὸν δίκαιον» (Ἄρθρ. 67). Τὸ Σύνταγμα τῆς Βυρτεμβέργης καὶ Βάδης 1946 «οἱ γενικῶς ἀνεγνωρισμένοι κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου. Εἶναι ὑποχρεωτι-

(37) Ἄρθ. 7 Ἱσπανικῆς Δημοκρατίας «Τὸ Ἱσπανικὸν Κράτος θὰ σέβεται τοὺς γενικοὺς κανόνες τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, ἐνωματῶνόν αὐτοὺς εἰς τὸ θετικὸν αὐτοῦ δίκαιον». Ἐν συνεχείᾳ τὸ ἄρθ. 65 «πᾶσαι αἱ διεθνεῖς συμβάσεις, ἐπικυρωθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας καὶ πρωτοκολληθεῖσαι εἰς τὴν Κ.τ.Ε., αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχουν τὸ χαρακτῆρα διεθνοῦς κανόνος, θεωροῦνται ὡς ἀναπόσπαστον μέρος τῆς Ἱσπανικῆς νομοθεσίας, ἥτις ὀφείλει νὰ συμμορφῶται πρὸς τὰς διατάξεις αὐτῶν».

κοί διὰ τὸ Κράτος καὶ δι' ἕκαστον πολίτην». Τέλος τὸ Σύνταγμα τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας τοῦ 1949 ὀρίζει: «οἱ γενικοί κανόνες τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ δικαίου. Ἐχουν ὑπεροχὴν ἐναντι τῶν νόμων καὶ δημιουργοῦν κατ' εὐθεΐαν δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ ἐδάφους».

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι συνταγματικαὶ διατάξεις ἀποτελοῦν ἀξιόλογον προσπάθειαν ἐναρμονίσεως τῶν συνταγματικῶν κανόνων πρὸς τοὺς κανόνας τῆς διεθνοῦς νομιμότητος. Χωρὶς νὰ ἐπιλύωνται ἅπαντα τὰ θέματα τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου κατὰ ὁμοιόμορφον τρόπον εἰς τὰ πλαίσια ἀμφοτέρων τῶν ἐννόμων τάξεων, ἐσωτερικῆς καὶ διεθνοῦς, τὰ προαναφερθέντα συντάγματα σημειώνουν ἀναμφισβήτητον πρόοδον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ λοιπὰ ἱσχύοντα³⁸. Οὕτω καταβάλλεται ἀξιόλογος προσπάθεια καὶ ἐν πολλοῖς ἐπιτυχῆς ἐπιλύσεως ἐν τῇ πράξει τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων τῶν δύο δικαίων, ἐπιτυγχανομένης τῆς ἐνότητος αὐτῶν, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν κανόνων ἀμφοτέρων τῶν δικαίων καὶ τὴν σύγχρονον καὶ αὐτόματον αὐτῶν ἰσχύν.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου προστίθεται εἰς τοὺς διεθνεῖς κανόνας συμπληρωματικῶς ἡ συνταγματικὴ κύρωσις, ἡ ὁποία κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν εἶναι πλέον συγκεκριμένη καὶ ἀποτελεσματικὴ τῆς διεθνοῦς κυρώσεως³⁹.

(38) Εἰς τὴν σιωπηρὰν βούλησιν ἐκάστης ἐννόμου τάξεως, μὴ ὑπαρχούσης ρητῆς διατάξεως, ἐπαφίεται ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ διεθνοῦς Δικαίου. Διὰ μὲν τοὺς συμβατικοὺς κανόνας προβλέπεται εἰδικὴ διαδικασία, διὰ δὲ τοὺς ἐθιμικοὺς καλεῖται ἡ νομολογία νὰ συμπληρώσῃ τὸ κενόν. Οὕτω ἐν Ἑλλάδι ὑπ' ἀριθ. 14) 1948 Ἀποφασίς τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχὴ «The International law is a part of the law of the land», εἰς δὲ τὴν Ἀμερικὴν οἱ συμβατικοὶ κανόνες ἀναγνωρίζονται ὡς ἄμεσος πηγὴ τοῦ δικαίου. Τὸ Σύνταγμα τῆς Βεϊμάρης καὶ ἄλλα ἐμμελήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦτο. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι διὰ τῶν ἐν λόγῳ διατάξεων εἰς τοὺς διεθνεῖς κανόνας ἀναγνωρίζεται ἴση ἰσχὺς μὲ τὸ ἐσωτερικὸν οὐχὶ ὅμως ὑπεροχὴ. Βλ. Κυριακοπούλου, Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον τ. Α'. (1932) σελ. 95. Elie Kyriakopoulos, La Constitution hellénique de 1952 et le droit International Public ἐν Festschrift zum 75. Geburtstags für prof. Laun (1953). Α. Σβώλου, Τὸ Νέον Σύνταγμα (1928), σελ. 166. Σγουρίτσα, Ἐγχειρίδιον Συνταγματικοῦ δικαίου (1951), σελ. 81. Στρέϊτ — Βάλληνδρα, Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον τ. I, σελ. 36 (1937). Γ. Μαριδάκη, Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον τ. I, σελ. 20 (1950). Γ. Τενεκίδης, Ἡ ἰσχὺς τῶν πράξεων ἐσωτερικοῦ δικαίου τῶν ἀντικειμένων πρὸς τὰ διεθνῆ νόμιμα (1936). Papalam brou, Le problème de la «transformation» et la question de la validité des actes étatiques «contraires» au droit international, R.H.I.D. (1950) No 2-4.

(39) Mirkine—Guetzévitch, Les Constitutions Européennes t. I, καὶ II (1951) ἐνθα τὰ κείμενα τῶν ἱσχυόντων ἐν Εὐρώπῃ Συνταγμάτων.